

Skript

HISTORISCH TIJDSCHRIFT

Interview: Gaza en Oekraïne: Met Olaf Koens

Auteur: Joost Oosterhuis, Krijn Korsman

Verschenen in *Skript Historisch Tijdschrift*, jaargang 46.4, 37-44.

©2025 Stichting Skript Historisch Tijdschrift, Amsterdam

ISSN 0165-7518

Skript Historisch Tijdschrift is een wetenschappelijk blad dat viermaal per jaar verschijnt. De redactie, bestaande uit studenten en pas afgestudeerden, wil bijdragen aan actuele historische debatten, en biedt getalenteerde studenten de kans om hun werk aan een breder publiek te presenteren.

INTERVIEW

GAZA EN OEKRAÏNE: MET OLAF KOENS

Joost Oosterhuis en Krijn Korsman

Op een zonnige donderdagochtend spraken *Skript*-redacteuren Joost Oosterhuis en Krijn Korsman af met journalist en correspondent Olaf Koens (1985) op de zolder van het Bushuis. Koens is vooral bekend door zijn boek *Alle Oekraïners die ik ken* (2022) en zijn werk als Midden-Oosten- en Rusland-correspondent bij *RTL Nieuws*. Hoewel Koens van huis uit geen historicus is, leek het ons interessant om met hem in gesprek te gaan over deze hartverscheurende, doch historische, gebeurtenissen. Wat volgde was een fascinerend gesprek van twee uur lang waarin de oorlog in Oekraïne en het conflict in Gaza uitgebreid aan bod kwamen.

De expert

Wanneer we contact opnemen met Olaf Koens en ons themanummer aan hem uitleggen, geeft hij meteen aan geen expert te zijn: ‘niet wat Rusland en Oekraïne betreft en zeker niet wat het Midden-Oosten betreft.’ Dit vinden wij tamelijk opmerkelijk, omdat hij in beide regio’s jaren correspondent is geweest. Als wij stellen dat een studie niet per definitie bepalend is of iemand een expert is, beaamt hij dit wel. Volgens Koens maakt het in feite ook niet uit, maar hij vindt de titel expert alsnog problematisch:

Journalistiek is een vrij beroep; als je journalist wil zijn dan ben je dat. Net zoals schrijver, wanneer je een boek schrijft. Deze titels kan ik mijzelf aanmeten, maar expert is een lastige. Dan moet je dingen duiden en ik weet heel veel gewoon niet. Vaak worden experts ook geacht voorspellingen te doen en in essentie kan ik dat niet. Ik kan best een paar lijnen uitzetten en denken wat er gaat gebeuren op basis van wat ik hoor en zie, maar dat is helemaal geen exacte wetenschap.

Koens verwacht dat experts voorspellingen doen en dat die ook kloppen. Hij rekent zichzelf bijvoorbeeld aan dat hij de oorlog in Oekraïne niet zag aankomen. Als expert had hij dan ontslag moeten nemen, ook al zagen deskundigen als Rob de Wijk de oorlog ook niet aankomen. Hierop concluderen we dat dit soort voorspellingen eigenlijk een beetje absurd zijn. Historici zijn bijvoorbeeld vaak huiverig om voorspellingen te maken, omdat menselijke acties juist heel onvoorspelbaar en standplaatsgebonden zijn.

Toch worden allerlei voorspellingen voor de toekomst in andere vakgebieden wel gedaan. Ergens geeft dit ook een vorm van houvast in

Olaf Koens, foto door Ilja Keizer

een wereld die snel verandert, maar vaak kloppen de voorspellingen niet volledig of helemaal niet. De trendwatchers worden vaak verrast door onverwachte gebeurtenissen die tegen trends ingaan. Zo volgt nu op een periode van verregerende mondialisering een steeds grotere populistische en nationalistische tegenstroming. Hieruit blijkt toch maar weer dat menselijke acties inherent onvoorspelbaar zijn. Hierop concludeert Koens grappend dat dit misschien ook de waarde van een expert aantoont.

Oekraïne en Gaza

Ondanks Koens' huiverigheid zichzelf expert te noemen, spat zijn kennis van zowel Oekraïne als Gaza er meteen vanaf. Tijdens het gesprek stelt hij allerlei verschillende aspecten van deze conflicten aan de kaak. Als wij hem uitleggen waarom *Skript* voor het thema 'landjepik' had gekozen, merkt hij op dat de vergelijking tussen het conflict Israël-Palestina en de oorlog in Oekraïne geen juiste is:

Het is een interessante vergelijking als je er sec naar kijkt. Landsgrenzen verschuiven: Rusland annexeert een gebied en voert oorlog en Israël doet dat in feite ook, maar die twee conflicten hebben een totaal andere achtergrond en dynamiek. De oorlog wordt ook op een hele andere manier beleefd. Wat ik interessant vind, is hoe de rest van de wereld daarop reageert. De conflicten zijn niet te vergelijken, maar de reacties van onze politici, en dus het Westen, wel.

Westerse landen hebben hier heel verschillend op gereageerd, aldus Koens. 'Toen Poetin begon met het bombarderen van ziekenhuizen, werd daar vanuit het Westen schande van gesproken. We klommen als het ware op een *moral high horse* en stelden dat dit soort acties echt niet konden.' Hier plaatst Koens twee kanttekeningen bij. De eerste is dat het bombarderen van ziekenhuizen in Syrië ook al plaatsvond, maar dat we dat collectief enigszins zijn vergeten. Poetin ging dwars over de rode lijn die destijds door het Westen werd getrokken, waardoor hij nu dacht er ook wel mee weg te komen.

Nu, anderhalf tot twee jaar later, worden er weer ziekenhuizen gebombardeerd, maar dan in de Gazastrook. De mensen die op de *moral high horse* zaten moeten nu met heel veel moeite uitleggen dat als je het oorlogsrecht net iets anders leest, het wel mag.

Koens benadrukt dat het 'toegestaan' is een aanval te plegen als er mogelijkermits militaire infrastructuur onder een ziekenhuis zit, met als gevolg dat ieder ziekenhuis in de Gazastrook met de grond gelijk is gemaakt. 'De vergelijking tussen Oekraïne en Gaza slaat nergens op, maar hoe politici hier zo verschillend op reageren is tekenend.'

Gaza

Het verschil in de reacties op deze oorlogsmisdaden heeft volgens Koens te maken met de ontstaansgeschiedenis van Israël. Het land is immers ontstaan

als direct gevolg van de Tweede Wereldoorlog en de Holocaust. Hoewel het een Brits mandaatgebied was, heeft het Westen besloten om daar een Joodse staat te stichten.

Het Westen, als in de grootmachten van toen, heeft Israël gecreëerd en daarom voelen we een bepaalde verbintenis met het land. Israël voelt deze verbintenis helemaal niet meer; zij hebben zich het land toegeëigend, dat is nu hun eigen land.

Dit gevoel van verantwoordelijkheid of verbinding is met Oekraïne nauwelijks aanwezig. Het Westen hoopt natuurlijk wel dat Oekraïne wint, of op zijn minst niet verliest, maar voelt zich desondanks minder verantwoordelijk voor het voortbestaan van de Oekraïense staat. Het is namelijk geen Westerse creatie, maar een land dat uit de voormalige Sovjet-Unie was voortgekomen.

Waar Koens vooral mee worstelt, is hoe Israël zelf omgaat met korte- en langetermijndenken:

Op de korte termijn lijkt het misschien wel een goed idee om half Libanon plat te bombarderen, want dan neem je de dreiging van Hezbollah weg. Op de korte termijn is het misschien ook gunstig om de Gazastrook zo goed als van de kaart te vegen. Misschien slaat dat ergens op, want je hebt dan inderdaad afgerekend met Hamas.

Los van het feit dat deze aanvallen hebben geleid tot het tragische verlies van heel veel mensenlevens, stoort Koens zich ook aan het gebrek aan langetermijndenken. 'Als we iets leren van de geschiedenis, met name in het Midden-Oosten, is dat als je een probleem negeert of vernietigt, het altijd erger terugkomt.' Koens noemt als voorbeeld de milities in Irak, die in verzet kwamen tegen de Amerikaanse bezetting, maar later werden opgeslokt door IS. De vraag die hij zichzelf nu vaak stelt, is: 'Wat komt er na Hamas?' Wanneer wij vragen of het überhaupt mogelijk is om Hamas definitief te verslaan, reageert Koens vrij stellig:

Nee, *no way*. Het is bijna onmogelijk om een gebied te bezetten en daar een bepaalde organisatie uit te schakelen. Die gaan dan ondergronds en zullen terroristische aanslagen blijven plegen en zich verzetten tegen een bezetting.

Koens benadrukt ook het aantal kinderen dat hun ouders is verloren. Sommigen van hen zullen dat in de toekomst willen wreken, waardoor het geweld tussen beide partijen blijft doorgaan als een vicieuze cirkel. 'Uiteindelijk gaat dit conflict om land en, tenzij je dat heel netjes deelt, is het moeilijk op te lossen.'

Tegelijkertijd merkt Koens dat hijzelf steeds meer de term apartheid is gaan gebruiken om de positie van Palestijnen binnen Israël te definiëren. Een aantal jaar geleden zou hij dat niet zo snel hebben gedaan, maar toen bedacht hij zich dat het eigenlijk ook raar is dat we Palestina nog steeds vaak aanduiden als 'de Palestijnse gebieden'. Dit ontnemt toch een stukje *agency*.

Het is geen makkelijk woord en het is erg beladen, maar ik ben het wel gaan gebruiken, omdat ik geen enkele reden zie om het niet te gebruiken. Palestijnen zijn heel erg beperkt in hun bewegingsvrijheid. Mijn vrouw is joods, waardoor mijn Nederlandse kinderen in Israël meer rechten hebben dan de Palestijnen die er vandaan komen. Dat is toch absurd?

Geopolitieke dimensies

De geopolitieke dimensies van het conflict in Gaza zijn ook van groot belang. Israël heeft de laatste jaren immers contacten met Midden-Oosterse landen genormaliseerd. Zo heeft Israël door de bemiddeling van de Verenigde Staten onder Trump zich verzoend met voormalige vijanden Saudi-Arabië, Jordanië en de Emiraten. Deze landen hebben in het verleden de Palestijnen gesteund, maar nu hoor je eigenlijk weinig kritiek vanuit Riyadh, Amman en Abu Dhabi. Volgens Koens heeft dit twee belangrijke redenen. De eerste is dat deze normalisering in contacten tussen Israël en meerdere Arabische landen het gevolg is van de dreiging die Iran vormt. Saudi-Arabië heeft immers een even slechte relatie met Iran als Israël. Het tweede, en belangrijkste, punt is dat de solidariteit met de Palestijnen binnen de Arabische wereld nihil is. Deze was altijd in woord en niet in daad, aldus Koens.

Het idee dat de rest van de Arabische wereld het opneemt voor de Palestijnen klopt niet. Een land als Libanon heeft een hele grote Palestijnse minderheid die ze met liefde onderdrukken. Dat hebben ze gemeen met Israël. Syrië heeft eveneens een grote Palestijnse minderheid die ze met liefde keihard onderdrukken, zoals ze hebben gedaan tijdens de oorlog met hulp van Hezbollah. Ze zijn minderheden in veel gebieden en worden vaak arm gehouden, zoals in Jordanië bijvoorbeeld ook gebeurt. Zo gaat het op een aantal andere plekken ook. Palestijnen zijn niet per se geliefd.

Volgens Koens is het niet waarschijnlijk dat de houding van Arabische landen gaat veranderen. Een belangrijkere ontwikkeling is dat het Westen niet meer serieus wordt genomen, omdat zij het conflict in Gaza laten gebeuren.

De gevolgen van de situatie in Gaza reiken verder dan de vraag of Arabische landen zich het lot van de Palestijnen aantrekken. Zij zien dat het Westen echt niets meer te zeggen heeft in de regio en dat breidt zich uit naar de rest van wat wij het Mondiale Zuiden noemen.

Oekraïne

De invasie van Oekraïne duurt inmiddels al bijna drie jaar en er lijkt voorlopig geen einde aan te komen. Ondanks de grote verliezen aan de Russische zijde lijkt er nog geen verzet tegen de oorlog te zijn. Koens wijdt dit aan de houding die de Russen hebben aangenomen sinds deze oorlog is begonnen. Ze zijn niet per se voor de oorlog, maar willen hem ook niet verliezen.

Russen zijn zich er wel degelijk van bewust dat er een oorlog gaande is, maar dat die ook grote gevolgen kan hebben. Als Rusland verliest en herstelbetaling moet doen, dan zal de economie daar pakweg veertig jaar onder lijden en dat willen de meeste Russen niet.

Toch heerst hier ook een zekere tegenstrijdigheid. Rusland heeft immers een steeds nijpender tekort aan mankracht, zoals blijkt uit de recente inzet van Noord-Koreaanse troepen, maar toch weigert het Kremlin een mobilisatie af te kondigen. Voor Oekraïne wordt de oorlog ook steeds moeilijker om voort te zetten. Zelensky huilt namelijk om meer dienstplichtigen op te roepen en het leger kampt nog steeds met munitietekorten. Bovendien heeft Trump zojuist de presidentsverkiezingen gewonnen, wat voor Oekraïne grote gevolgen zal hebben.

Microjournalistiek in een tijd van grote conflicten en analyses

Koens heeft het iets minder met de grote lijnen, de grote narratieven en verklaringen die in veel media uit de doeken worden gedaan, die doen alsof de oorlog in Oekraïne onvermijdelijk was. Wanneer we Koens het boek *De macht van het verleden* (2022) laten zien van Ivo van de Wijdeven, over hoe politieke leiders geschiedenis gebruiken in hun politieke retoriek, reageert Koens met interesse en scepsis. 'Ik weet niet of Poetin oprecht van geschiedenis houdt,' zegt hij wanneer hij die bewering op de achterkant van de kaft leest. 'Ja, hij haalt veel uit de geschiedenis in rare gedachtecronkels aan, maar ik weet niet of hij ook echt van geschiedenis houdt.' Koens vindt de gedachte en filosofie achter zulke uitspraken interessanter. Het spreekt van een obsessie van media en experts om Vladimir Poetin te begrijpen, omdat we dan wellicht Rusland beter kunnen begrijpen. Volgens Koens is dit echter een doodlopende weg. Je kan niet een heel land begrijpen aan de hand van één persoon. Een land is in de werkelijkheid veel gelaagder. 'Vladimir Poetin is irrelevant. Rusland is een piramidestructuur: die staat met de brede kant onder; als je de top eraf haalt stort hij niet in.' Rusland is een diep corrupt land, mede gefaciliteerd door het Westen. Zolang dat in stand blijft, zal er niks veranderen volgens Koens.

Dat systeem had niet zo hoeven zijn, benadrukt Koens. Tussen 1991 en nu had Rusland heel anders kunnen zijn. Er had een volwaardige middenklasse kunnen ontstaan die politieke eisen had kunnen stellen. Wellicht als het Westen de kleptocratie (regering der dieven) niet had gefaciliteerd door veel oligarchen paspoorten te geven en ze te laten investeren in Europa, had Rusland er nu anders uitgezien. Het is een gedachte die nog steeds door Koens' hoofd spookt. Dat idee van contingentie bestaat ook niet in de media, daar wordt de oorlog vaak afgebeeld als iets onvermijdelijks, een natuurlijk gevolg van de historische ontwikkelingen. Het is een manier van kijken die Koens stoort:

Als je terugkijkt, dan is het allemaal compleet logisch, maar dat is het op het moment zelf helemaal niet geweest; het diffuse van het heden is ook toepasbaar op het verleden. Je hoort vaak: Vladimir Poetin wil het Russische Rijk of de Sovjet-Unie herstellen. Dat zou nu inderdaad zo kunnen zijn,

maar dan vergeet je wel dat Poetin in 2001 serieus overwogen heeft om lid van de NAVO te worden, dat het ook allemaal een andere kant op had kunnen gaan. In boeken over twintig jaar wordt de oorlog in Oekraïne als een voldongen feit neergezet, terwijl dat niet zo was.

Het is een dilemma dat ons als historici zeer vertrouwd is. Politiek duiders en journalisten proberen net als historici ontwikkelingen te verklaren, maar lopen daarbij het gevaar geschiedenis te presenteren als een haast deterministisch proces. Er is weinig plek voor de mogelijkheid dat ontwikkelingen anders hadden kunnen lopen, terwijl dat besef zelf wel degelijk aanwezig was bij de mensen die deze ontwikkelingen meemaakten.

Koens heeft meer op met de verhalen van mensen, de kleine schaal die frequenter figureert in literatuur. Hij schreef een boek in die stijl, *Alle Oekraïners die ik ken* (2022), waarin de levensverhalen van vele Oekraïners en hun oorlogservaringen beschreven worden. Volgens de kaft kwam Koens op dit idee in een overvolle evacuatie trein, maar de echte Koens deelt geamuseerd: ‘Je weet dat je hetgeen op de kaft staat nooit moet vertrouwen, hè?’ In de werkelijkheid zat Koens in het vliegtuig uit Israël toen de Russische invasie van Oekraïne begon. Koens’ telefoon moest op vliegtuigstand en op dat moment, toen hij onbereikbaar was, ging Koens zich zorgen maken over alle familie, kennissen en vrienden die hij had in Oekraïne.

Je spreekt als journalist ontzettend veel mensen, maar zeker voor televisie kan dat heel vluchtig zijn. Toen ik in het vliegtuig zat, heb ik al die mensen een bericht ingepland en mezelf voorgenomen om met hen contact te blijven houden, ook met de mensen die ik nog in Oekraïne zou gaan leren kennen.

Via al die mensen heeft Koens veel verschillende kanten van de oorlog gezien. Zo sprak hij mensen die moesten vluchten of zelfs zijn overleden, maar ook mensen die het beter kregen door de oorlog. Zo was er een jongen die leed aan leukemie en in Oekraïne kon men weinig voor hem betekenen. Door de oorlog moest de jongen geëvacueerd worden. Zo kwam hij in Duitsland terecht waar de artsen hem wel konden genezen. Hetzelfde geldt voor de oorlog in Israël. Veel van de plekken die Hamas aanviel op 7 oktober 2023 waren plekken waar Koens zelf was geweest en waar hij mensen heeft gesproken. ‘Hoe plat de journalistiek soms kan zijn, ik vind wel een van de meest waardevolle dingen in mijn werk dat je soms bij mensen terugkomt en dan ziet hoe ontwikkelingen die mensen beïnvloeden.’

De vele grote analyses gelooft Koens wel. Het zijn de mensen en vooral de tegenstrijdigheden die zichtbaar zijn op die kleinere schaal die hem interesseren:

Het diffuse, het ongepolijste [van die tegenstellingen] vind ik veel mooier dan van het schetsen van een grotere lijn. Het risico daarvan is dat je verzandt, dat je zonder enige moraal naar dingen kijkt, dat een rode lijn uitblijft. Maar ik vind toch dat grijze gebied ‘interessanter’.

Op de opmerking dat Koens, als hij geschiedenis had gestudeerd, een microhistoricus zou zijn moet de verslaggever geamuseerd lachen. ‘Ben ik dan een microjournalist? Vind ik niet slecht; *I’ll take it.*’

Olaf Koens is schrijver en journalist. Hij woont in Brussel en werkt momenteel als Rusland-correspondent voor *RTL Nieuws*. Voor zijn journalistieke werk werd hij in 2015 uitgeroepen tot journalist van het jaar. Van zijn hand verschenen eerder twee boeken over zijn tijd als correspondent in Rusland: *Koorddanses in de Kaukasus* (2011) en *Oorlog en kermis*. In 2019 verscheen zijn verhalenbundel *Paarden vliegen businessclass* en in 2022 *Alle Oekraïners die ik ken (en een paar van wie ik alleen maar gehoord heb)*.